NN 103/2021 (24.9.2021.), Standard za digitalne knjižnice

MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA

1836

Na temelju članka 12. stavka 2. podstavka 1. Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (»Narodne novine«, broj 61/18 i 98/19), uz prethodno mišljenje Hrvatskog knjižničnog vijeća ministrica kulture i medija donosi

STANDARD
ZA DIGITALNE KNJIŽNICE

I. OPĆE ODREDBE

Predmet Standarda

Članak 1.

(1) Standardom se određuju minimalni uvjeti za izgradnju i razvoj digitalnih knjižnica, digitalnih zbirki i usluga u svim vrstama knjižnica te djelovanje Hrvatske digitalne knjižnice pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

(2) Standard utvrđuje stručne kriterije i mjerila za promicanje kvalitete digitalnih knjižnica, zbirki i usluga sukladno odredbama Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Nacionalnog plana digitalizacije kulturne baštine, uvažavajući ciljeve i zadaće digitalnih knjižnica utvrđenih Manifestom za digitalne knjižnice Međunarodne federacije knjižničarskih društava i ustanova/Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu.

(3) Uvjeti propisani ovim standardom odnose se i na knjižnice koje temeljem ugovora izgrađuju digitalne zbirke u sustavima neke druge ustanove ili pružaju usluge digitalne knjižnice nekoj drugoj knjižnici/ustanovi, na one knjižnice koje zajednički osniva više osnivača te na Hrvatsku digitalnu knjižnicu koju izgrađuje i razvija Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

(4) Standard se odnosi na sve vrste, organizacijske oblike i područje rada digitalnih knjižnica i zbirki.

(5) Digitalne knjižnice su dužne pridržavati se odredbi ovog Standarda, a njihovi osnivači dužni su osiguravati za to potrebna sredstva.

(6) Na digitalnu knjižnicu primjenjuju se i ostali standardi koje donose ministar nadležan za kulturu i ministar nadležan za znanost i obrazovanje kada se radi o obavljanju temeljnih knjižničnih funkcija.

Namjena Standarda

Članak 2.

Standard je namijenjen:

– osnivačima kod uspostave novih te praćenja i vrednovanja kvalitete postojećih digitalnih knjižnica, zbirki i usluga s obzirom na obvezu osnivača da osigura nužne uvjete za njihovu uspostavu, optimalni rad i kontinuirani razvoj

– ugovornim stranama kod sklapanja ugovora o pružanju knjižničnih usluga

– matičnim knjižnicama i Hrvatskoj digitalnoj knjižnici pri utvrđivanju uvjeta za uspostavu digitalnih knjižnica, zbirki i usluga te za stručni nadzor, planiranje i unapređivanje rada digitalnih knjižnica i njihovo međusobno povezivanje i uključivanje u Hrvatsku digitalnu knjižnicu.

– digitalnim knjižnicama i knjižnicama koje izgrađuju digitalne zbirke kao alat za njihovu samoevaluaciju i razvoj djelatnosti.

Zadaće digitalnih knjižnica

Članak 3.

(1) Zadaće digitalnih knjižnica proizlaze iz njihove uloge u:

– izgradnji i upravljanju digitalnim zbirkama

– provedbi digitalizacije građe

– osiguravanju pristupa te zaštite kulturne i znanstvene baštine

– zaštiti izvorno digitalnog sadržaja

– osiguravanju pristupa informacijama o digitalnoj građi uz zaštitu prava intelektualnog vlasništva

– podržavanju standarda najbolje prakse

– uključivanju u mreže digitalnih knjižnica i uspostavu interoperabilnih sustava digitalne knjižnice koji omogućuju upravljanje građom i metapodacima te funkcionalnosti i usluge bitne za provođenje zadaća digitalne knjižnice.

(2) Dostavom obveznog primjerka izvorno digitalne i digitalizirane građe te digitalnih arhivskih matrica radi trajne pohrane, digitalne knjižnice, zbirke i usluge zajednički grade Hrvatsku digitalnu knjižnicu koju ustrojava i organizira Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu s ciljem učinkovitog upravljanja digitalnom građom više suradničkih ustanova, a međusobna prava i obveze uređuju se sporazumom.

(3) Hrvatska digitalna knjižnica provodi sljedeće zadaće:

– izgrađuje nacionalnu digitalnu knjižničnu zbirku uz primjenu odgovarajućih standarda i formata s ciljem osiguranja interoperabilnosti sustava s domaćim i međunarodnim sustavima

– izgrađuje sustav i portal Hrvatske digitalne knjižnice prihvatom obveznog primjerka digitalne i digitalizirane građe s pripadajućim metapodacima te iste građe dostavljene dobrovoljnom dostavom, kupnjom i darovanjem

– upravlja koordiniranom digitalizacijom građe u Republici Hrvatskoj i izgrađuje Upisnik digitalnih zbirki i preslika

– sudjeluje u izgradnji portala hrvatske kulturne i znanstvene baštine

– surađuje s Europeanom i ostalim agregatorima metapodataka digitalne građe

– međunarodno promiče nacionalnu kulturnu i znanstvenu baštinu u digitalnom obliku

– koordinira i provodi edukaciju u području digitalnih knjižnica u sklopu Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara

– provodi trajnu pohranu i dostavlja arhivske digitalne matrice u nacionalni sustav zaštite, pohrane i trajnog očuvanja digitalne knjižnične građe.

Zadaće Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu vezano za rad Hrvatske digitalne knjižnice

Članak 4.

Vezano za djelovanje Hrvatske digitalne knjižnice, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu obavlja sljedeće zadaće:

– matičnu djelatnost za sve digitalne knjižnice u Republici Hrvatskoj koje obavljaju zadaće prihvata, nabave, digitalizacije, pohrane, obrade, davanja na korištenje i ostalih vrsta poslovanja s digitalnom knjižničnom građom

– izgradnju i razvoj sustava digitalnih knjižnica

– izgradnju sustava i portala Hrvatske digitalne knjižnice

– poslove domenskog agregatora metapodataka hrvatskih knjižnica te okupljanja dobrovoljno dostavljenih metapodataka knjižnične građe u digitalnom obliku ostalih imatelja

– koordinaciju izgradnje i razvoja normativne baze Hrvatske digitalne knjižnice

– poslove prihvata i pobiranja obveznog primjerka što uključuje i pristupanje robota-pobirača javno dostupnim publikacijama objavljenima na internetu

– poslove dodjele identifikatora i trajnih identifikatora digitalnih objekata (URN:NBN, DOI i dr.)

– trajnu pohranu i zaštitu obveznog primjerka

– održavanje Upisnika digitalnih zbirki i preslika radi koordinacije digitalizacije knjižnične građe

– dostavu metapodataka digitalnih knjižnica domaćim i međunarodnim sustavima

– poslove standardizacije, edukacije i usklađivanja planova rada i razvitka mreže digitalnih knjižnica

– znanstvena i razvojna istraživanja, provedbu suradničkih projekata, poticanje inovacija, organizaciju skupova te ostale poslove koji pridonose promidžbi i razvoju područja.

II. UVJETI ZA USPOSTAVU, DJELOVANJE, UPRAVLJANJE I RAZVOJ DIGITALNIH KNJIŽNICA

Uspostava digitalne knjižnice

Članak 5.

(1) Digitalnu knjižnicu uspostavlja knjižnica, knjižnica u sastavu ili ustrojstvena jedinica ili više ustrojstvenih jedinica knjižnice na temelju sustavnog upravljanja digitalnim sadržajem uz posebne funkcionalnosti vezane uz taj sadržaj, u skladu s utvrđenim pravilima i normama.

(2) Uz naziv digitalna knjižnica, za oblik upravljanja i predstavljanja digitalne građe, koriste se izrazi »digitalna zbirka«, »digitalni repozitorij« ili »digitalna knjižnica«.

(3) Naziv »Hrvatska digitalna knjižnica« i ostali oblici naziva na drugim jezicima kojima se opisuje hrvatska nacionalna digitalna knjižnica i hrvatska nacionalna digitalna zbirka koriste se samo za djelatnost Hrvatske digitalne knjižnice.

(4) Digitalna knjižnica može se uspostaviti ako pravna osoba iz stavka 1. ovoga članka:

– posjeduje digitalnu zbirku

– ima sustav digitalne knjižnice s javno dostupnim portalom ili surađuje unutar takvog sustava

– ima prostor za rad osoblja

– osigurava rad najmanje jednog knjižničarskog djelatnika.

(5) Knjižnica koja ne ispunjava uvjete za obavljanje djelatnosti digitalne knjižnice, obavljanje poslova ili dijela poslova može povjeriti nadležnoj županijskoj matičnoj knjižnici, kojoj drugoj bolje opremljenoj knjižnici ili Hrvatskoj digitalnoj knjižnici.

(6) Knjižnica koja ispunjava uvjete za provedbu stručnih poslova, ali ne ispunjava uvjete za obavljanje tehničkih poslova kao što su digitalizacija, obrada preslika, a ima osigurana sredstva, može za te poslove angažirati vanjske suradnike.

Ustrojstvo i upravljanje digitalnom knjižnicom i digitalnim zbirkama

Članak 6.

(1) Ustrojstvo i upravljanje digitalnom knjižnicom i digitalnim zbirkama provodi se sukladno odredbama Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti i ovoga Standarda te ostalih zakona i podzakonskih akata i stručnih standarda koji se odnose na ovo područje.

(2) Za ustrojstvo i upravljanje Hrvatskom digitalnom knjižnicom odgovorna je Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

(3) Djelovanje Hrvatske digitalne knjižnice regulirano je internim aktom o djelovanju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

(4) Digitalna knjižnica je obuhvaćena razvojnim planovima ustanove ili druge pravne osobe u čijem je sastavu.

(5) U slučaju prestanka rada digitalne knjižnice, nužno je obavijestiti nadležnu matičnu razvojnu službu pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a digitalnu građu i dokumentaciju pohraniti u sustav Hrvatske digitalne knjižnice.

III. DJELATNOST, POSLOVI I USLUGE DIGITALNE KNJIŽNICE

Poslovi i usluge

Članak 7.

(1) Sukladno vrsti knjižnice u kojoj djeluje, digitalna knjižnica organizira i pruža usluge specifičnoj kategoriji korisnika za čije potrebe izgrađuje digitalne zbirke odnosno nabavlja, prikuplja i/ili osigurava pristup određenim oblicima izvorno digitalne i digitalizirane knjižnične građe.

(2) Poslovi i usluge digitalne knjižnice ostvaruju se kroz:

– stručne knjižničarske i tehničke poslove

– provedbu kulturnih, javnih i znanstvenih aktivnosti

– provedbu projektnih i programskim aktivnosti.

(3) Specifični stručni knjižničarski i tehnički poslovi, ovisno o vrsti digitalne knjižnice, obuhvaćaju:

– nabavu građe u digitalnom obliku

– digitalizaciju građe

– stručnu i tehničku obradu građe

– nadzor kvalitete digitalnih datoteka

– pohranu, čuvanje, zaštitu i trajnu pohranu građe

– usluge digitalne knjižnice
– razmjenu metapodataka i umrežavanje
– ponovno korištenje digitalnih zbirki
– osiguravanje pristupačnosti digitalne građe
– razvoj digitalne knjižnice i njezinih sustava
– izradu digitalnih proizvoda i usluga
– promidžbu digitalnih proizvoda i usluga
– vrednovanje
– reviziju i otpis
– vođenje dokumentacije o poslovanju i statistike o građi i korisnicima
– suradnju i međunarodnu suradnju.

Nabava građe u digitalnom obliku

Članak 8.

(1) Nabava građe u digitalnom obliku provodi se u skladu sa zadaćama određene vrste knjižnice i obvezama definiranim odredbama Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti, Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, pravilnika kojim se uređuje obvezni primjerak te smjernicama za izgradnju digitalnih zbirki koje predlaže Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu a usvaja Hrvatsko knjižnično vijeće.

(2) Nabava iz stavka 1. ovoga članka obuhvaća niz informatički podržanih procedura vezano za prihvat publikacija i poslovni odnos s nakladnicima i autorima građe u digitalnom obliku.

(3) Prilikom nabave građe u digitalnom obliku nužno je voditi računa o mogućnosti prihvata formata građe koja se prikuplja i pohranjuje u sustav digitalne knjižnice te o mogućnostima njezina dugoročnog očuvanja.

(4) Odabir formata provodi se u skladu s preporukama u Prilogu koji je sastavni dio ovog Standarda.

Digitalizacija građe

Članak 9.

(1) Digitalizacija građe provodi se kroz programske i/ili projektne aktivnosti knjižnice u skladu s njezinim zadaćama.

(2) U procesu digitalizacije izrađuju se arhivske i korisničke preslike prema utvrđenim parametrima sukladno IFLA-im smjernicama za digitalne knjižnice i stručnim uputama Hrvatske digitalne knjižnice.

(3) Digitalizacija građe uključuje i poslove digitalizacije građe na zahtjev.

(4) Digitalna knjižnica je dužna utvrditi uvjete korištenja usluge digitalizacije građe na zahtjev u aktu koji uređuje poslovanje digitalne knjižnice a koji treba biti javno objavljen.

Stručna obrada građe

Članak 10.

(1) Obrada građe u digitalnom obliku provodi se u skladu s važećim bibliografskim standardima i pravilnicima za izradu deskriptivnih, administrativnih i strukturalnih metapodataka, uvažavajući pri tom zahtjeve interoperabilnosti sustava.

(2) Digitalne knjižnice izrađuju metapodatke kako bi mogle upravljati informacijskim objektima i davati ih na korištenje.

Tehnička obrada građe

Članak 11.

(1) Digitalne knjižnice provode tehničku obradu preslika ili nabavljaju uslugu obrade preslika prema utvrđenim parametrima sukladno IFLA-im smjernicama za digitalne knjižnice i stručnim uputama Hrvatske digitalne knjižnice.

(2) Tehnička obrada preslika minimalno uključuje:

– imenovanje datoteka prema definiranim pravilima
– grafičku obradu preslika
– provedbu postupka optičkog prepoznavanja znakova radi izrade datoteka s pretraživim tekstom za tekstualne datoteke, a može uključiti i dodatne postupke obrade koje su namijenjene povećanju kvalitete korištenja građe.

Nadzor kvalitete digitalnih datoteka

Članak 12.

Digitalne knjižnice primjenjuju suvremene standarde kvalitete izvorno digitalne i digitalizirane građe prema definiranim parametrima za prihvat i pohranu obveznog primjerka i postupka nabave ostalih vrsta građe te za izradu arhivskih i korisničkih preslika u procesu digitalizacije građe.

Pohrana, čuvanje, zaštita i trajna pohrana

Članak 13.

(1) O trajnoj pohrani digitalne knjižnične građe koja ima status kulturnog dobra skrbe Hrvatska digitalna knjižnica te nacionalni sustav za trajnu pohranu kulturne baštine sukladno zakonu koji uređuje zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.

(2) Radi osiguranja trajne dostupnosti građe, nužno je sustavno provoditi postupke očuvanja čitljivosti arhiviranih primjeraka te ostale mjere upravljanja digitalnom građom u svrhu trajne pohrane uz normirano dokumentiranje postupaka provedenih s tom građom.

(3) U sklopu djelovanja Hrvatske digitalne knjižnice, u nacionalni sustav zaštite, pohrane i trajnog očuvanja digitalne građe pohranjuju se i tiskarske digitalne matrice koje dostavljaju hrvatski nakladnici.

(4) Digitalne knjižnice vode brigu o pohrani i zaštiti digitalizirane i izvorno digitalne građe sukladno odredbama pravilnika kojim se uređuje zaštita, revizija i otpis knjižnične građe i pravilnika kojim se uređuje obvezni primjerak.

Usluge digitalne knjižnice

Članak 14.

(1) Usluge digitalne knjižnice obuhvaćaju funkcionalnosti kojima se nudi sadržaj digitalne zbirke različitim skupinama korisnika i pojedincima.

(2) Usluge digitalne knjižnice obuhvaćaju:

– pružanje informacijskih usluga

– digitalizaciju na zahtjev

– dostavu datoteka

– osiguravanje pristupa

– osiguravanje korištenja metapodataka, skupova podataka i građe te

– e-posudbu.

(3) Usluge digitalne knjižnice provode se u skladu s definiranim pravilima poslovanja digitalne knjižnice i uz poštivanje odredbi zakona koji uređuje autorska prava i srodna prava.

(4) Minimalne usluge digitalne knjižnice koje su namijenjene krajnjem korisniku obuhvaćaju:

– pretraživanje metapodataka i cjelovitog teksta

– pregledavanje

– uvid

– odabir

– pristup.

(5) Dodatne usluge digitalne knjižnice obuhvaćaju suradnju među korisnicima u komunikaciji, dijeljenju ili razmjeni informacija iz digitalne knjižnice te ostale usluge podržane razvojem funkcionalnosti digitalne knjižnice.

Razmjena metapodataka i umrežavanje

Članak 15.

Digitalna knjižnica sudjeluje u izgradnji domaćih i međunarodnih suradničkih sustava i razmjeni metapodataka u skladu s tehničkim standardima i pravilima Hrvatske digitalne knjižnice te ostalih nacionalnih i međunarodnih suradničkih sustava.

Ponovno korištenje digitalnih zbirki

Članak 16.

Digitalna knjižnica omogućuje slobodno korištenje metapodataka, skupova podataka i građe te njihovo ponovno korištenje za potrebe kreativne nadgradnje, obrazovanja i istraživanja u skladu s načelima otvorenog pristupa, a sukladno odredbama zakona kojim se uređuje autorsko pravo i srodna prava.